

# GL. AABY KIRKE



*Før og nu*

# Litteraturliste

NM Nationalmuseets udgivelse af Danmarks kirker

Århus amt 16. hefte

Gl. Aaby Kirke før og nu ved S. Fritz 1972 (S.F.)

August F. Schmidt: Aaby sogns historie I og II (AS)

Poul Nørlund: Gyldne Altre 2. udg. 1968 (PN)

M. Mackeprang: Vore landsbykirker 1920 Åge Marcus (MML)

Åge Jørgensen: Danske landsbykirker 1953 Gyldendal

M. Mackeprang: Danmarks middelalderlige Døbefonte

Høst og Søn 1941 (MMDø)

Det ældste Århus ved Helge Søgård, Universitetsforlag Århus 1961(HS)

Århus, Byens historie 1. bind - 1720. (ÅB 1)

Meddelelser fra Århus Stift 1973, side 105-107 Mette Fastrup. (MF)

Kirkeskibe og kirkeskibsfester 1950 165

Henning Henningsen (H.H.)

## Noter:

- 1 S.F.
- 2 NM 1446
- 3 NM 1436
- 4 MF
- 5 NM 1444
- 6 NM 1443 PN ÅB 1 s. 24
- 7 ÅB 1 s 109
- 8 NM 1437
- 9 NM 1439
- 10 NM 1431 og 1434
- 11 NM 1441
- 12 NM 1441 f.
- 13 NM 1448
- 14 NM 1447
- 15 NM 1429
- 16 AS II s. 58 ff.
- 17 H.H.

*Forsidetegningen er udført af Annelise Foged Rasmussen, Aabyhøj.*

*Dette hæfte er udgivet af Aaby Sogns Menighedsråd 2001  
i samarbejde med Niels Høyer  
Aaby-Aabyhøj Lokallistoriske Forening.*



# GL. AABY KIRKE

## Kirken og landsbyen

Står man i dag på kirkegården og pladsen foran kirken i det nuværende Gl. Åby, vil man bemærke, at man står på det højeste punkt for den nuværende bebyggelse. Kirken ligger dog ikke markant over niveauet for de øvrige bygninger i den omgivende bebyggelse. Man har klart indtrykket af, at omgivelserne er dele af den gamle landsby. Man skuer udover gamle bygninger, hvoraf flere kan ses at være fra omkring 1700 tallet. Andre er selvfølgelig af nyere karakter. Det hele er kun meget lidt præget af højbebyggelser.

Går man ud til den sydlige udkant af byen, får man straks et indtryk af, at landsbyen og kirken er højere placeret i forhold til det omgivende terræn med Århus å og den nærliggende Brabrand sø.

Man vil nok ved nærmere betragtninger forundres over ikke at finde gamle intakte gårde som i andre landsbyer af samme alder. Kun ganske enkelte bygninger minder om gamle gårde i hel stand.

Man vil ligeledes forundres over at finde en kirke, hvis alder man kan konstatere ikke svarer til de øvrige huses alder. Man savner en gammel romansk kirke med dens eventuelle bygningsændringer, som de har fundet sted i tidens løb.

Man finder derimod en kirke i en noget anden stil, der på visse punkter kan minde om en romansk kirke, men man får klart indtrykket af at stå overfor en kirke bygget indenfor de seneste 125 år. Bebyggelsen omkring er dog tydelig præget af stadig at være af en vis alder. Den rest, der er af landsbyen, har bevaret sit omtrentlige udseende, som den har haft i de seneste mange århundreder. Og på dette punkt adskiller Aaby sig fra de fleste af de øvrige forstæder omkring Århus.

Det er ikke meningen hermed at give en nærmere beskrivelse af landsbyens historie og karakter. Hensigten er alene at beskrive kirkens historie og de tidligere kirker, der har ligget her i Aaby.

## Kirkepladsen og de forrige kirker

Kirkepladsen og kirkegården er meget gammel og har dannet centrum for den ældre gårdbebyggelse, som landsbyen var omfattet af. Man ved, at der på stedet har ligget en kirke siden 1200 årene. Der er grund til at formode, at der på stedet har været en ældre trækirke. Noget sikkert tegn herpå er der dog ikke. Man må stærkt beklage, at der ved nedrivningen og nybygningen i 1870'erne af den nuværende kirke ikke blev foretaget en nærmere arkæologisk undersøgelse af grunden. Men på den tid var det ikke almindeligt at foretage sådanne undersøgelser.

Med de undersøgelser, der har fundet sted i bl.a. Lisbjerg, hvor man har afdækket bebyggelser helt tilbage i tiden før kristendommens indførelse, kunne der også her i Åby have været mulighed for gennem udgravninger, at be- eller afkræfte forekomsten af tidligere kultbygninger.

### Den ældre kirke blev rejst omkring 1200 årene



*Den gamle kirke (fig 1).*

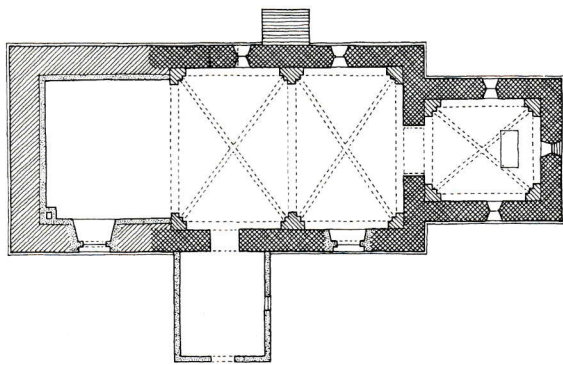


Der findes en del billeder af denne kirke hvorefter man kan danne sig et indtryk af dens udseende (se fig 1 og 2). Kirken var lig andre romanske kvaderstenskirker, der blev rejst omkring 1200. Vi har også mange informationer om denne kirke. Her forsøges gengivet de væsentligste.

Arkitekt S. Fritz har i sin beskrivelse af 1972 om »Gl. Aaby kirke før og nu« (1) givet en række oplysninger om kirken.

Den var en af stiftets mindre kirker med en udvendig længde på kun 16 m. Den var som andre romanske kirker beklædt med tilhugne granitkvadre, det indre med kalkede vægge og synligt bjælkeloft og dybt smigede, smalle vinduer.

I gotikken blev der opmuret en hvælving i koret og to i skibet, og mod vest blev der opmuret et tårn af røde mursten, jævnbredt med skibet. Formodentlig var der som en nedre bræmme på tårnet anvendt granitkvadrene fra vestgavlen. Dette tårn blev inden 1679 nedbrudt til samme højde som skibet og skibets tag forlænget ud over denne rest af tårnet, som dermed kom til at virke som en vestforlængelse af skibet (se fig. 3)



*Den gamle kirke grundriss (fig 2).*

Da kirken i 1872 blev nedrevet, var der mod nord midt for skibet opført en svær stræbepille. Østgavlen havde trævindskeder, vestgavlen havde kamtakker, den øverste skjulte skorstenen. Foran syddøren var opført et lavt våbenhus. I 1847 blev våbenhuset fornyet. I en åbning i vestgavlen hang kirkeklokken, der var støbt hos Meilvang i Randers 1826.

I det indre, hvor tårnrummet sluttede sig til kirkerummet, men kun havde bræddeloft, var rummet nu lysnet med et stort vindue mod syd både i skibet og i tårnet.

Stoleværket gik halvt ned i tårnrummet, havde låger og lave afrundede stolegavle og var malet perlegråt. Prædikestolen i renæssancetype var malet blå med gråmalede evangelistfigurer på sort bund og med billedskårne rødmalede hjørnehermer.

Alterskranken gik lige fra væg til væg med udsvejsede balustre og var rødmalet på sædvanlig 1700-tals maner. Alterbordet var af granitkvadre med træpanel omkring. Præstens og degnens lukkede stole var tilbygget alterbordet på hver side, på præstens stol stod udskåret: »Gud Du est min Tilflugt altid« og »Anno 1641«, på degnens stol »ML:N« (muligvis for sognepræsten, magister Lauritz Nielsen) og »PARARF«? samt »AN(n)O D(omi)ni 1575 14 DECE(mber)« Gavlplankerne fra disse stole har siden 1887 befundet sig på Nationalmuseet. (2)

Korbuen var hvidkalket, og på alterbordet stod tavlen fra 1598.

### **Inventar:**

**Altertavlen** har formentlig prydet alterbordet, efter at den blev indsat, formentlig i 1598. Aaby krucifikset har sikkert prydet alteret før 1598 og kan muligvis være overflyttet fra en tidligere trækirke. Kragstenene har siddet i koråbningen, som de sidder i den nuværende kirke.

**Den romanske døbefont** er formentlig samtidig med den gamle kirke.

**Dåbsfadet**, der er af drevet messing, blev skænket kirken i 1693 af borgmester i Århus Christen Jensen Basballe.

Den gamle kirke blev i 1869, kort før den blev nedrevet, forsynet med et varmeanlæg, skænket af proprietær J. C. Krieger, Elisabeths-minde. Det blev også overført i ændret skikkelse til den nye kirke. Der findes en tavle med indskrift, der bekendtgør gaven fra J. C. Krieger.

**Pengetavlen** er fra 1715.

Disse inventargenstande er næmere omtalt i det efterfølgende afsnit om den nuværende kirke.

Den gamle kirke havde været udsmykket med kalkmalerier. Der var bl.a. flere våbenskjolde, heraf to, der utvivlsomt tilhørte henholdsvis Jens Iversen Lange og Ove Bille, begge bisper i Århus.



## Den gamle kirkes endeligt

Hvorfor blev den gamle kirke nedrevet i begyndelsen af 1870'erne? Årsagen er at finde i den omstændighed, at kirkens nordmur true-  
de med at vælte. Denne skavank havde meldt sig ret tidligt, og på  
det sidste hældede muren en halv meter udad. 1823, 1827 og 1844  
iværksattes reparationer, og i 1860'erne foranstaltedes årlige målin-  
ger af den voksende udskridning.

Efter at et istandsættelsesforslag var blevet kasseret af oversynet,  
besluttete menighedsrådet eller sognemændene at skride til  
nedrivning og bygge en ny kirke.

I et forsøg på at forebygge murenes fald var der indlagt fire  
træbjælker i skibet og på nordsiden opmuret en svær støttepille.



*Den 1872 nedrevne kirke.  
Interiør mod øst, taget umiddelbart før nedrivning (fig 3).*

Ved nedrivningen af kirken blev man klar over, at den var solidt bygget. Årsagen til udskridningen kan da muligvis søges i det terrænfald, der var nord for kirken, og en svækkelse af fundamentet ved begravelser tæt ind mod nordmuren og muligvis også, at fundamentet var svagt.

## Den nuværende kirke

### Den nuværende kirkes bygning

I 1872 påbegyndtes bygningen af den nuværende kirke. Grundstenen blev lagt 1. pinsedag 1872, og kirken blev indviet af biskop P. G. B. Branner 1. pinsedag 1873. Den kgl. bygningsinspektør for Nørrejylland V. Th. Walther (1819-92) forestod bygningen og havde udført tegningen af kirken. Bygmester C. Steinbrenner m. fl. forestod selve bygningsarbejdet. Walther er tillige kendt for mange bygningsændringer på flere kirker i omegnen samt Århus Domkirke. Han boede i Århus. Mange af bygningselementerne fra den gamle kirke blev benyttet i den nye kirke. Således blev granitkvadrene anvendt til selve murene og dannede dermed baggrund for de ens høje striber, som i dag præger kirkens mure: granit og et jævnhøjt bælte af røde mursten. Da granitten var opbrugt, blev der i stedet brugt gule mursten. Kirken fik dermed sit karakteristiske, sribede udseende. Jfr. påvirkningen fra Hobro kirke (bygningsinspektør M. G. Bindesbøll, Hobro Kirke, rejst i 1850-52).

Kirken blev af samtiden anset for at være i **romersk-italiensk** stil. Den havde lavt pyramidespir og lavt saddeltag, alt af sort skifer. Den består af et tresidigt afsluttet kor, der ved birum i hver side var kombineret med skibet, hvis længde herved tilsyneladende øgedes. I vest et tårn, der fungerer som våbenhus og krones med hjørnetinder og et firsidigt pyramidespir.

I 1929 blev tårnspiret forhøjet og beklædt med kobber.

Det tagstolsvirkende loft havde mørkebrune, ferniserede brædder, Væggene var hvidkalkede, og de åbne bænke med højere gavle var ligeledes mørkebrune. Træloftets synlige bjælker er båret af endevæggens to tværstillede, murede arkader, der står i forbindelse med de udvendige stræbepiller og dermed deler rummet i tre fag.





*Den nuværende kirke udvendig.*

Billedhugger N. W. Fjeldskov (1826-1903) havde udført gavlenes ornamentik med konturskæring på lysfærneret bund: englehoveder skiftende med JHS i kristtornkrans. Med Thorvaldsens Peter, Paulus og Johannes som forbillede havde Fjeldskov på tilsvarende måde udsmykket prædikestolen. (Stolen var skænket af lærer J. J. Østergård).

I en af Walther tegnet ramme et nyt altermaleri »Christus korsfæstet« malet af A. Fritz (1828-1906). Fritz var en slægning til afdøde arkitekt Sven Fritz, Aaby.

Vi finder i nordvæggen umiddelbart efter tårnet en ejendommelighed, en tilmuret dør med trappetrin. I de ældre kirker var der oprindeligt en nord- og sydindgang, det var der også i den gamle kirke. I næsten alle kirker er nordindgangen (kvindeindgangen) senere tilmuret.

Det forekommer derfor mærkeligt i den nye kirke at finde en nordindgang, men forklaringen er, at Walther her har kopieret den gamle kirke og har lavet en tilmuret nordindgang.





*Den nuværende kirke indvendig omkring 1930.*

## De seneste ændringer af kirken

Inden hundredårets udløb (1972) for grundstenens nedlæggelse blev kirkens indre totalt ændret (*der findes en bestemmelse om, at ændringer af kirken efter hundredårets udløb skal forelægges for Nationalmuseet. Dette undgik man på denne måde*).

Der fandt en næsten fuldstændig fornyelse sted af interiøret, men ikke af det bygningsmæssige. Den 17/9 1972 blev Aaby kirke genåbnet af biskop dr. teol. H. Højrup.

Ved ændringerne blev meget af inventaret fornyet. Der kom et nyt alterbord, højere og bredere end det tidligere. Altersranken er lige, den tidligere var rund.



I skibet er gulvet udstøbt i ét plan og belagt med brunrødt tæppefilt, og prædikestolen er ny, fritstående og flytbar. Stoleværket er erstattet med sammenkoblede løse stole (Wegnerstole, specialbyggede). Det tidligere højere siddende pulpitur er udskiftet med et større og lavere anbragt pulpitur med et nyt rækværkspanel. Et nyt og større orgel er anskaffet. I vinduerne er nu klart glas.

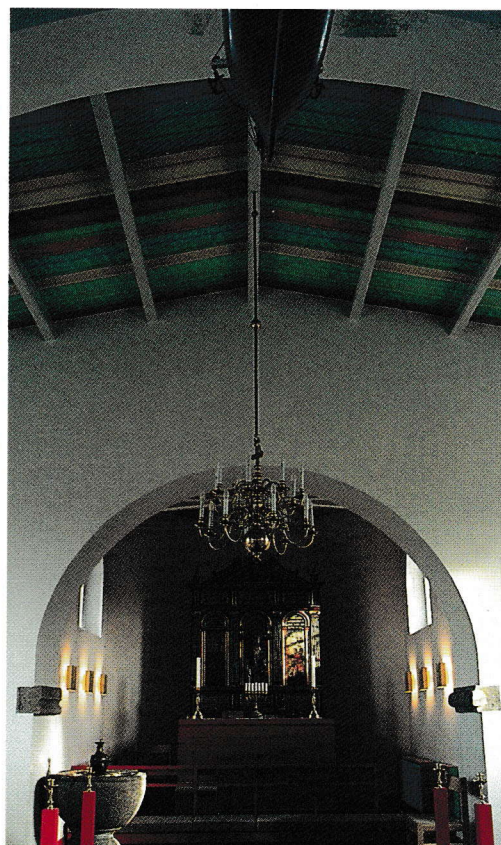
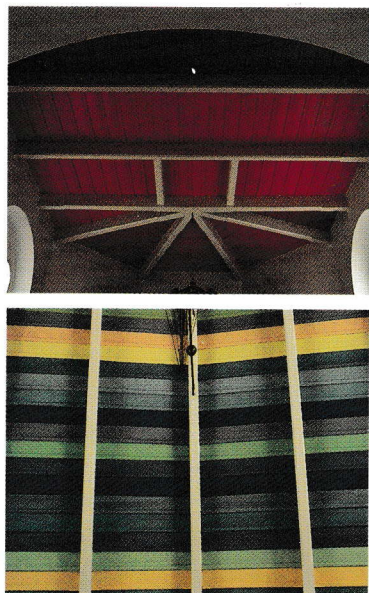
Nymalet er bræddeløftet, pulpituret, prædikestol og alterbord. Kirken har fået nyt radiatorvarmeanlæg, og i tårnrummet blev indrettet et dåbsventerum.

Denne modernisering var projekteret og ledet af arkitekt Poul Andersen (Fa. Åge C. Nielsen og Poul Andersen) efter ønske fra menighedsrådet om fleksibilitet for inventaret i kirken.

Farverne i kirken er komponeret af kunstneren John Sparre Christensen, som har ladet sig inspirere af farverne i den nuværende altertavle (istandsat i 1938). (4)



Ideen i loftsbræddernes farveskift fra inaktiv i vest til aktiv i øst skal ifølge kunstneren fortælle om forløbet fra påskens opstandelse til Kristi himmelfart. Man starter ved orgel og pulpitur med dæmpede blågrå farvetoner, mange imellem hinanden, iblandet enkelte gyldne strejf af håb.



Fortællingen arbejder sig videre hen over loftet. Den bliver mere og mere intens og ender farvemæssigt med den torden og lynild, der omgiver beretningen om Kristi himmelfart. Farverne slår gnister mod hinanden, og det er just meningen.

Koret er i sin røde farve afstemt i samklang med altertavlen.

De gamle messinglysestager fra de udrangerede stolestaders gavle står nu på tynde, flytbare, rødmaledede træstave.

Præsteværelset blev lukket af, dåbsværelset lavet om og tårnrummet forsynet med en ny og dekorativ opgang til pulpituret.

Det gamle inventar, prædikestol og stolestader opbevares nu i Den Gamle By.



## Aabykrucifikset



*Krucifikset.*

Det er meget lidt vi helt konkret ved om kirkens største klenodie, det såkaldte Aaby krucifikset.

Vi ved, at krucifikset har været i Aaby kirke siden 1844. Det omtales da i de bevarede arkivalier fra Aaby kirke og var dengang anbragt i korbuen. Det manglede da det tilhørende kors.

1868 rapporterede F. Uldall dets eksistens til direktionen for de antikvariske mindesmærkers bevaring og anbefalede, at det sikredes til Oldnordisk Museum, inden kirken blev nedrevet.

1870 indsendtes krucifikset til museet og var da uden kors (inv. nr. D 629). Her er Figuren 1979 ophængt på et enkelt, sortmalet kors af jern, der har erstattet et af træ fra ny tid. (5).

Det vurderes, at krucifikset er fra 1050-1100 og dermed ældre end den gamle kirke, der byggedes omkring 1200.

Det eksemplar, der hænger i kirken nu, anbragt på korbuen ved prædikestolen, er en kopi udført af Nationalmuseet efter en elektro-galvanisk metode. Det har angiveligt kostet menighedsrådet 40.000 kr.

### **Beskrivelse af krucifikset (6)**

Krucifikset er udskåret i træ, der er beklædt med drevne fastnitte-de, forgyldte kobberplader og med detaljer fremhævet med påbrændt brunfernis. Figuren måler fra kronetop til tåspids 56,7 cm og står med et svagt fremoverbøjet hoved på adskilte fødder. Der er ingen nagler i fødderne, som hviler med let bøjede ben på en lille fodskammel af træ.

Kristus er i overenstemmelse med ældre, byzantinsk tradition fremstillet som levende stående foran sit kors med gennemnaglede hænder og kronet som den sejrende konge, således som almindeligt fremstillet i Vesteuropa.

Figurens »barbariske« præg er fremhævet ved den stiliserede udformning af ansigtstrækkene og lændeklædet, det overdimensionerede hoved (14,5 cm incl. krone), de store mandelformede øjne, det lange, tynde vikinge- overskæg. Et billede på vikingefyrsten.

Figuren er anbragt frontalt, men med hovedet vendt en anelse mod højre. Lændeklædets båndknode er også rykket lidt til samme side. Kronen, træskåren, har indvendig en tilskåren prop og er selvstændig beklædt med en tilsvarende metalkrone. Mange detaljer markeres med riller, således det midtdelte hår, næsefuren, den lille mund og kindsægget.

Riller angiver brystfurerne, fingrene på de kolossale hænder samt tæerne, der kloagtig krummer sig om fodstøtten. Samme teknik er



anvendt ved lændeklædet, hvis udformning med hensyn til folder og midtknude er ganske unaturalistisk.

Figurens overvejende symmetriske præg er for en enkelt detaljes vedkommende brudt, idet lændeklædet ved heraldisk venstre side nærmest korset har V-formede folder, markeret ved riller, mens højre side er angivet som lodret foldet ved hjælp af brunfernis-streger. Brunfernissen danner desuden baggrund for det rosetmønster, der dels kanter lændeklædet, dels ses som, en bræmme om halsen, måske et rudiment af en dragtdel eller et halssmykke. (5)

På grundlag af de foreliggende oplysninger står det uklart, hvor længe krucifikset har været i Aaby, og hvem der har stået for dets udførelse. Der er dog grund til at trække nogle betragtninger frem, og her kan det støtte at benytte oplysninger om Lisbjerg Kirke og Kryptkirken under Vor Frue Kirke.

Det menes, at krucifikset er fremstillet på det samme værksted, som Lisbjergkrucifikset og alteret er fremstillet på, et værksted, som man formoder har ligget i stiftsbyen Århus. Lisbjergkrucifikset og alteret er efter dendrologiske undersøgelser fremstillet omkring 1130. Det er dermed yngre end Aabykrucifikset og kan næppe være fremstillet efter ordre fra den samme person, formentlig en bisp.

Der er grund til at tro, at Aabykrucifikset er udført efter ordre fra en velstillet person. Der findes ingen oplysninger, der peger på en stormand fra Åbyområdet.

Århus' første domkirke af sten blev bygget på Vor Frue Kirkes plads og der sidder endnu i kirken ret betydelige rester af murværk fra denne bygning. (7)

Denne første kirke menes rejst omkring 1060, hvor man begyndte med kryptkirken, den nuværende Sct. Nikolaj. Denne er rejst af biskop Christian, der 1070 var på vikingetogt i England, hans data er ellers ukendte.

Man kunne forledes til at tro, at Aabykrucifikset var bestemt til Sct. Nikolaj. Vi ved dog intet herom. I dag sidder en tilsvarende afstøbning på alteret i Sct. Nikolaj. Men hvorledes er det så endt i Aaby kirke?

Man kan også formode, at Aabykrucifikset, som Lisbjergkrucifikset har været en del af et gyldent alter. Men herom findes heller ingen oplysninger.

## Altertavlen



Den nuværende altertavle er dateret 1598 og er forsynet med en indskrift, der oplyser, at den er opsat og skænket af Hans Pedersen Horsens, der dengang var sognepræst i Aaby og Hasle sogne.

Tavlen sad i den gamle kirke indtil dens nedrivelse i 1872. Fra 1873 til 1938 har den været anbragt på den nuværende kirkes loft. I 1938 gennemgik den en både snedker- og malermæssig restaurering ved Poul Jensen, som også har forestået flere restaureringer af omegnens altertavler.

Fra 1938 til 1944 var den ophængt på skibets nordvæg i den nuværende kirke. Fra 1944 blev den atter opstillet her i koret.

Fra 1972 blev den anbragt på et nyt, højere og bredere alterbord.

Fra 1873 til 1944 var alteret prydet af et altermaleri af den korsfæstede på et bord i italiensk renæssancestil af mørkbejdset bøgetræ med vinranker i lyst træ. Dette maleri er nu anbragt i lighuset.



Den nuværende tavles hovedmotiv er den korsfæstede, hvortil både indskrifter og sidefelternes gammeltestamentlige scener henviser. (8)

Tavlen er udført i enkel renaissancesstil med 3 høje storfelter med pilasterbårne arkader, adskilt af rammeværk med kannelerede pilastre og kronet af en lav trappegavl med englehoved i relief, tilsvarende englehoverder ses i arkadesviklerne.

I midterfeltet er en krucifiksgruppe, men det er tydeligt, at denne figurgruppe ikke passer ind i tavlens øvrige stil. Denne gruppe er dog også ældre end tavlen og er formentlig fra 1450, antagelig fra en ældre altertavle i gotisk stil. (3)

På det glatte korstræ med let affasede kanter ses en kristusfigur hængende med næsten vandrette arme. Fremstillingen er markant forskellig fra Aabykrucifikset. Her er øjnene lukkede, håret lokket med en flettet tornekron, kraftig brystkasse med vunde i højre side.

De 2 lavstammede sidefigurer, Johannes og Jomfru Maria står på lave, tresidede jordsmon-fodstykker. Begge figurerne har forholdsvis store og brede ansigter, Maria desuden korte arme, begge folder hænderne foran.

Maria bærer sølvkjortel med gyldne ærmer og gråhvid kappe, hvis for er laserende rødlilla ligesom Johannes' kappe over grøn kjortel. I det nordlige felt ses Moses med kobberslangen i ørkenen. I forgrunden liggende mennesker, i baggrunden rødhvide telte. ( 4. Mosebog, 21) Dette motiv opfattes som en forudsigelse af Kristis korsfæstelse.

I det sydlige felt ses Abrahams offer (1. Mosebog 22). Abraham i rødlig kjortel standses af grønklædt engel i ofringen af den knælende Isak, som kun er iført hvidt lændeklæde. Ved Abrahams ene ben ses offervædderen, som Herren sendte som offer i stedet for Isak. Himlen er her som i det nordlige felt lys med karakteristiske blålige hvirvelformede skyer.

Tavlens staffering, der i hovedsagen er udført på grundlag af den oprindelige, består overvejende af rødt og grønt med sølv og guld, vekslende på kannelurer, lister og tandsnit. Bladornamenter i sølv ses på frise- og postamentfremspring.

I det højre postamentfelt ses bl. a. indskriften:

Anno d(omi)ni 1598 lod hederlig/ mand m.Hans Piersen Horsens/ canick i Aars oc Guds ords tiener/ i dise 2 sogne: dene tavle indsete/ kiercken til en sirat oc ære.

Dette er giverindskriften, der bekendtgør, at Hans Pedersen Horsens (1545-1617) som før nævnt har skænket denne tavle.(9)

Han tog magistergraden i Wittenberg 1579 (her var Martin Luther professor i årene 1519-1545) og studerede senere i Leipzig. Iflg. hans gravsten, som har været i domkirken (han blev begravet i domkirken), var han i 9 år rektor ved katredralskolen, senere sognepræst for Aaby og Hasle, endte sin karriere som provst for Hasle Herred og var lektor i teologi. Han havde, da han døde i 1617, 72 år gammel, været præst her i Aaby i 40 år, og er dermed den person, der hidtil har været præst her i den længste tid.

(En oversigt over de indskrifter, der findes på altertavlen, er gengivet på side 23.)

## Øvrige inventargenstande

### Kragstenene



Vi ved, at de 2 kragsten, der sidder i den nuværende kirke i koråbningen, er overflyttet fra den gamle kirke.

De 2 kragsten er meget forskelligartede, men interessante.

**Nordre** er profileret og på forsiden smykket med en indristet arkaderække.



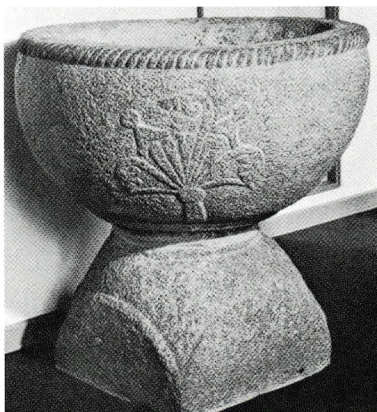
**Søndre** er ganske usædvanlig i sin ornamentik og i den cylindriske form. Den kan opfattes som en efterligning i sten af en dekoreret træstav. Sådanne træstave har der formentlig været i de gamle trækirker.

Vi kender ikke kragstenenes alder bortset fra, at vi ved de har siddet i den gamle kirke siden dens bygning i ca 1200.

### **Døbefonten**

Fonten er romansk af grovkornet granit, kummen grårødbrunlig, foden grå. Kummen, som er ret lav, har tolvstav ved mundingsranden og forneden en spinkel rundstav (11).

På selve korpus ses i fladt relief tre »palmetblomster« i let varieret udformning. Indvendig spor af bemalet kalkpuds. Fodens form er et omvendt terningskapitæl.



### **Dåbsfadet (12)**

er af messing, sydtysk arbejde fra 1550-75 skænket 1692 af borgmester Christen Jensen Basballe i Århus. Basballe var gift med Anna Christensdatter Friis (ca 1640-1704), der var datter af præst ved Frue Kirke Christen Nielsen Friis.

Fadet er af ret almindelig type, med bebudelsen i det opdrevne midtfelt omgivet af forskellige ornamentale bånd: minuskler, bladranke afgrænset af kvartrundstav samt krans og egeløv. På randen en drevet hjort- og hundfrise, hvor det gentagne motiv skilles af et træ; på hver side af frisen stemplede ornamenter, henholdsvis egeløv og rosetter. Her ses ligeledes »fabrikationsstempelen« »RS«. På bundfeltets lodrette sider står giverindskriften graveret med kursiv og store skønskriftbogstaver: Christen. Jensen. Basballe 1693. Fadet er anbragt i en messingkrans fra 1910.



### Klokken (13)

I 1911 blev kirkeklokken fra 1826 erstattet af en klokke, støbt i Åbyhøj af Christiansen og Schiønning. Den ny var fremstillet til Landsudstillingen i Århus i 1909. I 1911 blev klokken anbragt i kirken og har været her siden.

### Pengetavlen (14)

Pengetavlen eller indsamlingskassen stammer fra 1715. Den bærer indskriften »Værer barmhjertige, ligesom og Eders Fader. Luc. VI«. Den har haft den funktion, at bidraget fra den enkelte kirkegænger ved en bevægelse med stangen, hvorpå den er fæstet, kunne bevirke, at mønten eller mønterne gled ind under den overdækkede del, hvorved den næste bidragsyder ikke kunne se hvor meget eller lidt den forrige havde givet. Skuffen har let forsænket, halv dækplade, og til det tresidige, afsluttede rygskjold er fæstnet en metalbøjle til ophængning af en klokke, som ikke længere findes.



### Kirkekibet (13)

Kirkeskibet er fra 1935 - barken »Ulla« af Aarhus - anbragt i skibet. (17).





# Kirkegården



Som kirkegården tager sig ud idag, har man klart fornemmelsen af, at bortset fra urnebegravelser finder der ikke mange kistebegravelser sted mere. Kirkegården ligger pænt åben omkring hele kirken. Da man i 1925 erhvervede det areal ved Silkeborgvej, hvor senere Aabyhøj kirke blev bygget, begyndte man her at anlægge en kirkegård, og her har de mange begravelser, som den stærkt stigende befolkningsudvikling dannede grundlag for, været foretaget. Denne kirkegård er udvidet i tidens løb.

Men kirkegården omkring Aaby kirke er blevet bevaret og danner stadig en helstøbt ramme om både kirken og resterne af landsbyen. Aaby kirke er ikke anlagt for at skulle tage sig ud. Dens beliggenhed i byen er så intim, at man fornemmer, at kirken virkelig er integreret i den bymæssige bebyggelse.

På kirkegården findes et ligkapel, bygget i de første år efter 1900. Kapellet er i sin bygning og formsprog nøje knyttet til kirken og medvirker dermed også til helhedsindtrykket.

Omkring kirkegårdens sydlige del blev der i 1953 på nogle af nabogrundene foretaget en frivillig fredning, en såkaldt Exnerfredning. Denne har dog ikke haft endelig betydning.

Langs kirkegårdens sydlige grænser er der i dag opstillet en række gravsten og gravminderne hidrørende fra tidligere afdøde Aabybeboere.

## Præsterne og kirkens tilhørsforhold

Det kan forundre, at der ikke umiddelbart i kirkens nærhed findes rester fra en decideret præstegård, som i andre landsbyer af samme art.

Forklaringen er, at præsterne tilbage i tiden ikke har boet i Aaby, men er kommet hertil fra bl.a. Frue Kirke i Århus for at udføre de kirkelige handlinger. Først i 1908 blev Aaby sogn et selvstændigt pastorat, og dermed fik præsterne bopæl i sognet.

Aaby kirke har været underlagt dels Århus latinskoles konrektor og dels bispeembedet i Århus. Kirken tilhørte bispeembedet indtil 1804, hvor kongen tillod den solgt til sognets beboere. Efter en kgl resolution af 13. februar 1908 overgik kirken til selveje 1. januar 1911.

Fra 1618 var latinskolens konrektor præst i Aaby. Fra 1740 blev sognet annekteret kapellaniet ved Vor Frue Kirke i Århus. 1764 sognepræsteembedet og endelig 1845 det residerende kapellani (15).

I August Schmidts bog om Aaby Sogns historie er anført en liste over præsterne ved Aaby kirke siden 1558 (16).

Ved hele sognet, til at betjene Aaby kirke og filialkirken Aabyhøj er for tiden (2001) ansat 3 præster.



*Den nuværende kirke set fra koret mod orglet.*



# Forklaring af altertavlens indskriptioner

## Gesimsen:

1 og 3 er skrevet med versaler 2 med fraktur.

1. latin: Ecce agnvs dei qvi tol / lit peccata nvndi.  
dansk: Se, det Guds lam, som bærer verdens synd (Johs. I. 29).
2. latin: Eum qui non novit peccatum / pronobis fecit peccatum.  
dansk: Den, som ikke kendte til synd, har han gjort til synd for os.  
(2. Cor. 5.21).
3. latin: Sangvis filii dei emvn / dat nos ab omni peccato.  
dansk: Guds søns blod renser os fra al synd (Johs. 1. brev 1,7).

## Midtfeltet:

4. latin: Exaltatio / serpentis aenei / in deserto typvs / ivit christi in a  
/ ra crvcis svspensi.  
dansk: Oprejsningen af kobberslangen i ørkenen fremstod, som  
et billed på kristus ophængt på korsets alter (4. Mosebog 21).
5. I buen over kristikors står i versalindskrift:  
latin: In cruce christvs pendens dxit.  
dansk: Kristus hængende på korset sagde.
- 5a. latin: Matri svæ / mvlier ecce / filivs tws.  
dansk: Kvinde se det er din søn.
- 5b. latin: Deinde io / ha(n)ni: ecce / mater tva.  
dansk: Se, det er din moder (Johs. 19, 26-27).
6. latin: Abraham / im(m)ola-tvrvs fi =/ livm isaac inhi  
=/ betvr ab ange / lo  
dansk: Abraham, der vil ofre sønnen Isak, forhindres af engelen.  
(1. mosebog 22).

## Postamentet:

7. Ligge som mosse ophøyet / slangen i ørcken saa skal men / neskens  
søn ophøyet (at) alle som tro / er paa ham skulle icke fortabis men  
haffve dit evige lif. Joh. 3.
8. Sandelige hand baar voris / Sygdom oc tog vor pinne paa sig.  
Hand er (saargjort) for vor synder / oc knuset for vor misgjerningers  
/ skylde. Esa 53.
9. Dit er en visse talle at Jesus Chri=/ stus er kommen til verden synder  
/ sallig at giørre: / Paulus 1. brev til Timotheus v. 15.  
Anno d (omi)ni 1598 lod hederlig / mand m. Hans Piersen Horsens /  
canick i Aars oc Gvds ords tiener / i dise 2 sogne: denne tavle indsete  
/ kiercken til en sirat oc ærre. (9)



Altertaavlen 1598 med gotisk krucifiksgruppe.

Gesimsen: 1 - 2 - 3

Midtfeltet: 4 - 5 - 5a - 5b - 6

Postamentet: 7 - 8 - 9

Se forklaring af indskriptionerne på side 23